

**РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ
ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ ТА ЮРИ ОЙЦОВСЬКОЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ
БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ**

**ROLA OBSZARÓW CHRONIONYCH ZACHODNIEGO PODOLA
I JURY OJCOWSKIEJ W UTRZYMANIU RÓŻNORODNOŚCI
BIOLOGICZNEJ I KRAJOBRAZOWEJ**

**THE ROLE OF PROTECTED AREAS OF THE WESTERN PODILLIA AND JURA OF
OJCÓW IN PRESERVATION OF BIOLOGICAL AND LANDSCAPE DIVERSITY**

**РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНОГО
ПОДІЛЛЯ ТА ЮРИ ОЙЦОВСЬКОЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ
БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ**

ROLA OBSZARÓW CHRONIONYCH ZACHODNIEGO
PODOLA I JURY OJCOWSKIEJ W UTRZYMANIU
RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ I KRAJOBRAZOWEJ

THE ROLE OF PROTECTED AREAS OF THE WESTERN
PODILLIA AND JURA OF OJCÓW IN PRESERVATION OF
BIOLOGICAL AND LANDSCAPE DIVERSITY

ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК «МЕДОБОРИ»

**РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ
ТЕРИТОРІЙ ЗАХІДНОГО
ПОДІЛЛЯ ТА ЮРИ ОЙЦОВСЬКОЇ
У ЗБЕРЕЖЕННІ БІОЛОГІЧНОГО
ТА ЛАНДШАФТНОГО
РІЗНОМАНІТТЯ**

Збірник наукових праць

(емблема)

Гримайлів 2003

УДК 712.23:502.72 (747) (757) + 477:438

Збірник містить матеріали з питань дослідження біотичної різноманітності Західного Поділля (Україна) і Краківсько-Ченстоховської височини (Польща).

Методологія і методи збереження заповідних об'єктів, інвентаризація, моніторинг, господарювання у парках і заповідниках – це питання, що становлять інтерес науковців, практиків, студентів, вчителів, екологічних просвітян.

Науковий редактор – Redaktor naukowy – Scientific editor
Д. б. н. Юрій Чорнобай Dr. Sci. Yuri Chornobai

Редактор – Redaktor – Editor
Галина Оліяр Halyna Oliyar

Рецензенти – Recenzenci – Reviewers
Д. б. н., проф. Тетяна Андрієнко Prof., Dr. Sci. Tetiana Andriyenko
Д. б. н., проф. Григорій Криницький Prof., Dr. Sci. Hryhoriy Krynytskyi
Д. г. н., проф. Анатолій Мельник Prof., Dr. Sci. Anatoliy Melnyk

Переклад резюме – Tłumaczenia streszczeń – Translations of summaries
z української мови на польську – z języka ukraińskiego na polski
from Ukrainian into Polish
Ніна Власова, Надія Ліфантій Nina Vlasova, Nadia Lifantiy

z української мови на англійську – z języka ukraińskiego na angielski
from Ukrainian into English
Ірина Петруша Iryna Petrusha

z польської мови на українську – z języka polskiego na ukraiński
from Polish into Ukrainian
Галина Оліяр Halyna Oliyar
Ярослав Капелюх Jaroslav Kapeliuch

Корективи перекладів на польську – Korekta tłumaczeń na język polski
Corrections of translations into Polish
Юзеф Партика, Анна Кляса Józef Partyka, Anna Klasa

Рекомендовано до друку Рішенням Науково-технічної Ради природного заповідника „Медобори”

Видання збірника здійснено за фінансової підтримки ДЛГО „Тернопільліс”, генеральний директор Ігор Попадинець

© Природний заповідник „Медобори”

*Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри
Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття*

*Rola obszarów chronionych Zachodniego Podola i Jury Ojcowskiej w
utrzymaniu różnorodności biologicznej i krajobrazowej*

*The Role of Protected Areas of the Western Podillia and Jura of Ojców in
Preservation of Biological and Landscape Diversity*

Ніна Сверлова

ІСТОРІЯ І СТАН ВИВЧЕННЯ НАЗЕМНОЇ МАЛАКОФАУНИ (GASTROPODA, PULMONATA) ЗАПОВІДНИКА "МЕДОБОРИ"

Наземна малакофауна України залишається до цього часу дослідженою дуже нерівномірно. Починаючи з кінця XIX ст., значна частина малакологічних досліджень була сконцентрована на Подільській височині. У той самий період розпочалося й вивчення видового складу та особливостей біотопного розподілу наземних молюсків територій, які належать зараз до заповідника "Медобори" або межують із заповідними масивами [14]. Багата і досить оригінальна за своїм видовим складом фауна наземних молюсків заповідника привертала увагу й сучасних дослідників. У 1990-х рр. на заповідних територіях працював О. О. Байдашніков [3]. Нарешті, власні дослідження у травні 2000 р. дозволили дещо поповнити видовий список наземних молюсків.

Дані, отримані різними авторами у різні періоди часу або на різних ділянках заповідника, вимагали зведення та узагальнюючого аналізу. Крім того, необхідно було провести ревізію колекційних матеріалів Й. Бонковського [15], що зберігаються у фондах Державного природознавчого музею НАН України (надалі – ДПМ), з метою перевірки або уточнення видової належності окремих зразків.

Матеріал і методика

Ми досліджували наземну малакофауну заповідника "Медобори" у травні 2000 р. як маршрутним методом, так і більш детально на окремих обраних ділянках. Тому у зведеній таблиці ми наводимо загальний видовий список та окремо склад наземних малакоценозів для 4-х найповніше досліджених ділянок. Ділянки у зведеній таблиці пронумеровані наступним чином:

- 1) ок. с. Городниця Підволочиського р-ну, Городницькі товтри, відкриті схили товтр;
- 2) ок. с. Вікно Гусятинського р-ну, Франкові скелі, зарослий ялівцем схил та узлісся;
- 3) ок. с. Крутилів Гусятинського р-ну, Сліпий яр і прилеглі ділянки грабового лісу;

4) ок. с. Личківці Гусятинського р-ну, г. Бохит та її найближчі околиці, грабовий ліс з численними вапняковими виходами.

Молюсків досліджували за загальноживаними методиками [8, 13]. У більшості випадків збирали лише пусті черепашки молюсків. *Deroceras turcicum*, *Arion fasciatus*, *Aegopinella minor*, *Helicella candicans* і *Helicopsis instabilis* визначали із застосуванням також анатомічних ознак. Крім визначників [7-9, 12, 13, 17] були використані також останні ревізії окремих систематичних груп [16, 18].

У роботі використано також літературні дані щодо наземної малакофауни досліджуваної території [3, 14]. Проведена ревізія матеріалів, зібраних Й. Бонковським в околицях сс. Городниця, Крутилів, Вікно Гусятинського р-ну Тернопільської обл. (загалом 52 одиниці зберігання та 1596 сухих черепашок молюсків з фондів ДПМ).

Результати та їх обговорення

Під час своєї другої експедиції на Поділля у 1880 р. Й. Бонковський дослідив, зокрема, територію між р. Гнила і р. Збруч [14]. Фондові матеріали ДПМ (табл.) походять переважно з околиць с. Городниця Гусятинського р-ну Тернопільської обл. Ревізія цих матеріалів дозволила встановити, що під назвою "*Carychium minimum*" у роботі Й. Бонковського згадуються відразу 2 види – *C. minimum* і *C. tridentatum*, під назвою "*Cochlicopa lubrica*" – *C. lubrica* і *C. lubricella*, а під назвою "*Vallonia pulchella*" – *V. pulchella* і *V. excentrica*. І навпаки, черепашки *Aegopinella minor* були помилково визначені як 2 види, не властиві автохтонним малакоценозам: *Ae. nitens* і *Ae. nitidula*. Матеріали, визначені у колекції як *Vertigo rugmaea*, належать, насправді, до іншого виду цього роду – *V. alpestris*.

Набагато важче встановити точну видову приналежність деяких безчерепашкових наземних молюсків, або слизняків, що згадуються у роботах Й. Бонковського [10]. Це пояснюється, по-перше, суттєвими змінами у систематиці Arionidae та Agriolimacidae, по-друге, відсутністю відповідних мокрих препаратів. Крім того, Й. Бонковський визначав слизняків лише за зовнішніми ознаками, зокрема, за забарвленням, яке може бути дуже змінним навіть у межах одного виду або практично не відрізняється у представників різних видів одного роду [8]. Тому під назвою "*Limax agrestis*" могли бути об'єднані відразу декілька видів роду *Deroceras*, зареєстрованих зараз на території заповідника "Медобори" (табл.). Лише згадка щодо присутності цього виду переважно на відкритих схилах товтр, дозволяє припустити, що Бонковський Й. мав справу саме з *Deroceras agreste*.

Згадку щодо присутності у медоборських лісах *Arion hortensis* слід віднести, ймовірно, до зареєстрованого тут О. О. Байдашніковим [3] *A. silvaticus*. Справжній *A. hortensis* до цього часу не був достовірно зареєстрований на території України, а близького до нього *A. distinctus* можна вважати лише антропохорним елементом вітчизняної малакофауни [4]. Як "*Arion empiricorum*" були позначені, імовірно, великі екземпляри *A. subfuscus*.

Табл. Видовий склад наземних молюсків заповідника “Медобори” за даними різних авторів

Tabl. Skład gatunkowy lądowych ślimaków Zapowiednika „Medobory” według danych różnych autorów

Tabl. Species composition of on land mollusks in “Medobory” Reserve according to various authors' data

Види молюсків	Дослідники і час проведення досліджень					
	Й.Бонковський (1880 р.)		О.О.Байдашніков (1990-і рр.)		Н.В.Сверлова (2000 р.)	
	A	B	C	D	E	F
1	2	3	4	5	6	7
<i>Acicula polita</i> (Hartmann, 1840)	+	+	+	+	+	4
<i>Carychium minimum</i> O.F.Müller, 1774	+	+	+	+	–	–
<i>C. tridentatum</i> (Risso, 1826)	[+]	[+]	+	+	+	4
<i>Succinea putris</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	–	–
<i>Succinella oblonga</i> (Draparnaud, 1801)	+	+	+	+	+	4
<i>Cochlicopa lubrica</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	–
<i>C. lubricella</i> (Porro, 1838)	[+]	[+]	+	+	+	1, 2, 4
<i>Sphyradium doliolum</i> (Bruguière, 1792)	+	+	–	+	–	–
<i>Acanthinula aculeata</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	4
<i>Vallonia costata</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	1, 2, 4
<i>V. pulchella</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	–	–	+	2
<i>V. excentrica</i> Sterki, 1892	[+]	[+]	+	+	+	1, 2
<i>Pupilla muscorum</i> (Linnaeus, 1758)	+	+	+	+	+	1, 2
<i>P. sterri</i> (Voith, 1838)	–	–	–	–	+	2
<i>P. bigranata</i> (Rossmässler, 1839)	–	–	+	+	+	1, 2
<i>Vertigo pusilla</i> O.F.Müller, 1774	+	+	+	+	+	4
<i>V. pygmaea</i> (Draparnaud, 1801)	–	–	+	+	+	2
<i>V. alpestris</i> Alder, 1838	[+]	[+]	–	+	+	4
<i>Vertilla angustior</i> (Jeffreys, 1830)	+	–	–	+	+	4
<i>Columella edentula</i> (Draparnaud, 1805)	+	+	+	+	+	4
<i>Truncatellina costulata</i> (Nilsson, 1822)	+	+	+	+	+	4
<i>T. cylindrica</i> (Férussac, 1807)	+	+	+	+	+	2, 4
<i>Pyramidula rupestris</i> (Draparnaud, 1801)	–	–	–	+	+	2
<i>Ena montana</i> (Draparnaud, 1801)	+	+	–	–	–	–
<i>Merdigera obscura</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	4
<i>Chondrula tridens</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	–	+	+	1, 2
<i>Cochlodina orthostoma</i> (Menke, 1830)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>C. laminata</i> (Montagu, 1803)	+	+	+	+	+	2, 3, 4
<i>Ruthenica filograna</i> (Rossmässler, 1836)	+	+	+	+	–	–
<i>Macrogastra latestriata</i> (A.Schmidt, 1857)	–	–	+	+	+	3

Продовження таблиці						
1	2	3	4	5	6	7
<i>M. tumida</i> (Rossmässler, 1836)	+	+	-	+	-	-
<i>Clausilia pumila</i> C. Pfeiffer, 1828	-	-	-	+	-	-
<i>Laciniaria plicata</i> (Draparnaud, 1801)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>Balea fallax</i> (Rossmässler, 1836)	-	-	+	-	-	-
<i>Vestia elata</i> (Rossmässler, 1836)	+	+	+	+	+	3
<i>Bulgarica cana</i> (Held, 1836)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>Punctum pygmaeum</i> (Draparnaud, 1801)	+	+	+	+	+	2, 4
<i>Discus ruderatus</i> (Férussac, 1821)	+	+	+	+	+	3
<i>Discus rotundatus</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	3
<i>Vitrea diaphana</i> (Studer, 1820)	+	-	+	+	-	-
<i>V. crystallina</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	2, 3, 4
<i>V. contracta</i> (Westerlund, 1871)	-	-	-	-	+	2
<i>Nesovitrea hammonis</i> (Ström, 1765)	-	+	+	+	+	4
<i>N. petronella</i> (L. Pfeiffer, 1853)	-	-	+	+	-	-
<i>Aegopinella pura</i> (Alder, 1830)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>Ae. minor</i> (Stabile, 1864)	[+]	[+]	+	+	+	2, 3, 4
<i>Oxychilus glaber</i> (Rossmässler, 1835)	+	+	+	+	+	3
<i>Oxychilus inopinatus</i> (Uličný, 1887)	-	-	-	-	+	2
<i>Zonitoides nitidus</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	+	+	+	3
<i>Euconulus fulvus</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	4
<i>Vitrina pellucida</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	1, 4
<i>Arion subfuscus</i> (Draparnaud, 1805)	+	-	+	+	+	3
<i>A. fasciatus</i> (Nilsson, 1822)	-	-	-	-	+	3
<i>A. silvaticus</i> Lohmander, 1937	?	-	+	+	-	-
<i>Deroceras laeve</i> (O.F.Müller, 1774)	+	-	+	+	+	3
<i>D. agreste</i> (Linnaeus, 1758)	+	-	+	+	-	-
<i>D. reticulatum</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	-	+	-	-
<i>D. turcicum</i> (Simroth, 1894)	-	-	-	+	+	3
<i>D. rodnae</i> Grossu et Lupu, 1965	-	-	+	-	-	-
<i>Limax cinereoniger</i> Wolf, 1803	+	-	+	+	+	3
<i>Malacolimax tenellus</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	+	-	-	-
<i>Lehmannia marginata</i> (O.F.Müller, 1774)	+	-	+	+	+	3
<i>Bielzia coerulans</i> (M.Bielz, 1851)	+	-	-	+	+	3
<i>Bradybaena fruticum</i> (O.F.Müller, 1774)	+	+	+	+	+	3
<i>Plicuteria lubomirskii</i> (Ślósarski, 1881)	-	-	+	-	-	-
<i>Trichia hispida</i> (Linnaeus, 1758)	+	-	+	+	+	3
<i>Helicopsis striata</i> (O.F.Müller, 1774)	-	-	+	+	-	-
<i>H. instabilis</i> (Rossmässler, 1838)	+	+	-	-	+	1, 2
<i>Helicella candicans</i> (L.Pfeiffer, 1841)	-	-	-	+	+	-
<i>Perforatella dibothrion</i> (M.v.Kimakowicz, 1884)	+	-	-	+	+	4

Закінчення таблиці						
1	2	3	4	5	6	7
<i>Monachoides vicina</i> (Rossmässler, 1842)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>Pseudotrichia rubiginosa</i> (A.Schmidt, 1853)	+	–	+	+	–	–
<i>Euomphalia strigella</i> (Draparnaud, 1801)	+	+	+	+	+	1,2,3,4
<i>Faustina faustina</i> (Rossmässler, 1835)	+	+	+	+	+	3, 4
<i>Isognomostoma personatum</i> (Lamarck, 1792)	+	+	–	+	+	3
<i>Cepaea vindobonensis</i> (Férussac, 1821)	+	+	+	+	+	1, 2, 4
<i>H. lutescens</i> Rossmässler, 1837	+	+	–	–	–	–
<i>Helix pomatia</i> Linnaeus, 1758	+	+	+	+	+	2, 3
Загальна кількість видів	57	47	57	66	59	

Примітка: А – літературні дані [14]; В – за результатами ревізії колекції Й. Бонковського у фондах ДПМ; С – Кременецькі гори; D – інші заповідні масиви; E – загальний видовий список; F – окремі (найкраще досліджені) ділянки (нумерацію ділянок див. у тексті); [] – вид був зареєстрований під іншою видовою назвою; ? – неможливо встановити за наявними літературними даними.

Uwaga: A – dane z literatury [14]; B – według wyników rewizji kolekcji J. Bonkowskiego w zbiorach PMP (Państwowe Muzeum Przyrodnicze); C – Kremenetski Hory (Góry Krzemieniecki); D – inne rezerваты; E – ogólny spis gatunków; F – pozostałe (najlepiej zbadane) powierzchnie (numeracja powierzchni zob. w tekście); [] – gatunek został zarejestrowany pod inną nazwą gatunkową; ? – brak możliwości ustalenia na podstawie istniejących danych z literatury.

Note: A – literature data [14]; B – according to revision of Y. Bonkovsky's collection in State museum of natural study funds; C – Kremenetski Mountains; D – other reserved territories; E – general species list; F – some (most investigated) lands (lands numeration see in the text); [] – a species was registered under other species name; ? – impossible to determine according to available literature data.

Загалом наприкінці XIX ст. на сучасних заповідних і прилеглих до них територіях було достовірно зареєстровано 58 видів наземних молюсків (табл.). Вид *Nesovitrea hammonis* не згадується у роботі Й. Бонковського [14], проте є присутнім у його колекції. Малакологічні дослідження, проведені у заповіднику більше ніж через 100 років, дозволили виявити повторно усі види за винятком *Ena montana* і *Helix lutescens*. Це не обов'язково свідчить про зникнення згаданих видів, а може бути наслідком їх загальної рідкості або мозаїчності їх розповсюдження на досліджуваній території.

Безсумнівною заслугою О. О. Байдашнікова [3] у вивченні наземної малакофауни заповідника “Медобори” є встановлення досить повного сучасного видового списку, дослідження зв'язків між окремими видами молюсків та основними типами біотопів, а також певні зоогеографічні висновки. Крім того, вперше була досліджена наземна малакофауна філії заповідника “Кременецькі гори”. Ці дані виділені в окрему графу таблиці з наступних причин: 1) віддаленість від основних масивів заповідника; 2) відсутність даних для порівняння у матеріалах Й. Бонковського або у власних

зборах; 3) деякі цікаві відмінності у видовому складі наземних молюсків порівняно з іншими заповідними масивами. До останніх слід віднести присутність у Кременецьких горах *Balea fallax*, *Malacolimax tenellus*, *Deroceras rodnae*, *Plicuteria lubomirskii*, тобто видів, не характерних загалом для Західного Поділля [2].

Наші дослідження дозволили доповнити видовий список наземних молюсків заповідника “Медобори” ще 4 видами наземних молюсків. З них біля Франкових скель були вперше зареєстровані *Pupilla sterri*, *Vitrea contracta*, *Oxuchilus inopinatus*. Особливої уваги заслуговує знахідка на Подільській височині реліктового для цієї території виду *P. sterri*. Згаданий вид був широко розповсюджений на території сучасної України у плейстоцені [6], але вимер внаслідок кліматичних змін. До недавнього часу припускалася лише можливість знаходження *P. sterri* в Українських Карпатах [9, 13] по аналогії із збереженням цього виду у гірських системах Середньої Європи. О. О. Байдашніков [1] дійсно відмітив *P. sterri* для південних частин хребтів Красна і Свидівець. Отже, нами вид вперше зареєстровано у рецентному стані на рівнинній території України та, крім того, на значній відстані від Карпат. Як і для більшості дрібних видів молюсків, з ґрунтових проб були відібрані лише пусті черепашки *P. sterri*. Проте усі черепашки зберігають коричнево-роговий колір, що не є властивим для викопних зразків. Отже, випадкове потрапляння до наших зборів фосильних і навіть субфосильних черепашок *P. sterri*, яке могло б відбутися внаслідок вимивання на схилах, у даному випадку є виключеним.

Цікавою є також знахідка на Західному Поділлі *V. contracta*. За даними О.О. Байдашнікова [2], цей вид є більш властивим наземній малакофауні Гірського Криму та Українського Полісся. Не є остаточно встановленим і сучасний ареал *Oxuchilus inopinatus* на території України. За нашими даними, цей вид трапляється локально у ксеротермних біотопах Розточчя, Опілля, Західного Поділля, а також Північно-Західного Причорномор’я [11].

Серед видів, присутніх у наших зборах і у видовому списку О.О.Байдашнікова [3], слід особливо згадати *Pupilla bigranata*. У літературі цей вид наводився у межах України спочатку для Полтавської області [9], пізніше лише для “західних районів України” [13]. За нашими даними, *P. bigranata* є більш характерним для степової зони України [5, 11]. На Городницьких товтрах і біля Франкових скель цей вид мешкає разом з широко розповсюдженим *P. muscorum*, не утворюючи перехідних форм. Це ще раз підтверджує видову самостійність *P. bigranata*, яку ставлять під сумнів деякі автори [9, 17], розглядаючи *P. bigranata* як пригнічену форму *P. muscorum*, що мешкає у дуже сухих умовах.

Таким чином, наприкінці ХХ ст. на території заповідника “Медобори” було зареєстровано загалом 76 (75) видів наземних молюсків, з них в основних заповідних масивах – 72 (71), а у філії “Кременецькі гори” – 57 видів. 2 види, відмічені Й. Бонковським у 1880 р. біля с. Городниця

Гусятинського р-ну, зараз на заповідних територіях не знайдені. Деяка розбіжність у кількості видів, вказана у дужках, пояснюється тим, що дрібні екземпляри *Helicopsis instabilis* можуть бути конхологічно подібними до великих екземплярів *H. striata* [15]. О.О. Байдашніков [3] наводить для заповідника лише *H. striata*, а у колекції ДПМ і у власних зборах наявний лише *H. instabilis*.

За типами видових ареалів [17] близько половини наземної малакофауни заповідника становлять голарктичні, палеарктичні та загальноєвропейські види. Незважаючи на віддаленість заповідника від Українських Карпат, більше 10% малакофауни представлено карпатськими видами: *Macrogastra tumida*, *Balea fallax*, *Vestia elata*, *Bielzia coerulans*, *Plicuteria lubomirskii*, *Perforatella dibothrion*, *Monachoides vicina*, *Faustina faustina*. Проте 3 останні види настільки часто трапляються на Подільській височині, що їх можна вважати швидше карпатсько-подільськими. Значний вплив малакофауни Карпат на формування наземних малакоценозів заповідника “Медобори” підтверджує також присутність деяких інших видів [3]. Можна виявити також вплив південної малакофауни. Загалом можна зробити висновок, що під час кліматичних змін і обумовлених ними змін у видовому складі наземних малакоценозів Західного Поділля територія сучасного заповідника “Медобори” завдяки своєрідному товтровому рельєфу і, можливо, значним виходам на поверхню вапнякових порід давала притулок багатьом видам молюсків, вимерлим на прилеглих територіях.

Якщо оцінювати загальний стан вивченості наземної малакофауни, територія заповідника “Медобори” є зараз однією з найкраще досліджених ділянок Подільської височини. Крім того, саме тут зареєстровані унікальні за своїм видовим складом малакоценози, аналіз яких може сприяти виявленню та уточненню шляхів формування сучасної малакофауни різних регіонів України.

Література

1. Байдашніков А.А. Зоогеографический состав и формирование наземной малакофауны Украинских Карпат // Зоол. журн. – 1988. – Т. 67, вып. 12. – С. 1787-1797.
2. Байдашніков А.А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщение 2. Формирование современных малакокомплексов // Вестн. зоол. – 1996. – № 3. – С. 3-12.
3. Байдашніков А.А. Наземные моллюски (Gastropoda, Pulmonata) заповедника “Медоборы” (Подольская возвышенность) // Вестн. зоол. – 2002. – Вып. 36, № 2. – С. 73-76.
4. Кирпан С.П., Сверлова Н.В. До вивчення синантропних елементів у наземних малакоценозах заходу України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002. – С. 191-195.
5. Крамаренко С.С., Сверлова Н.В. К изучению наземной малакофауны (Gastropoda, Pulmonata) Николаевской области // Вестн. зоол. – 2001. – Вып. 35, № 2. – С. 75-78

6. Куница Н.А. Стратиграфия и малакофауна плейстоцена Украины. – Черновцы, 1974. – 82 с.
7. Лихарев И.М. Клаузилииды (Clausiliidae). – М.-Л.: Наука, 1962. – 317 с. – (Фауна СССР. Моллюски; Т. 3, вып. 4. Нов. сер., № 83).
8. Лихарев И.М., Виктор А.Й. Слизни фауны СССР и сопредельных стран (*Gastropoda terrestria nuda*). – Л.: Наука, 1980. – 438 с. – (Фауна СССР. Моллюски; Т. 3, вып. 5. Нов. сер., № 122).
9. Лихарев И.М., Раммельмейер Е.С. Наземные моллюски фауны СССР. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1952. – 512 с. – (Определители по фауне СССР; Т. 43).
10. Сверлова Н.В. Историчні зміни у наземній малакофауні (*Gastropoda, Pulmonata*) великого міста на прикладі Львова // Сучасна екологія і проблеми сталого розвитку суспільства. Наук. вісн. Укр. держ. лісотехн. ун-ту. –1999. – Вип. 9.8. – С. 127-130.
11. Сверлова Н.В., Крамаренко С.С., Шклярук А.Н. Наземная малакофауна Северо-Западного Причерноморья: основные результаты и перспективы исследований // Матер. конф. “Чтения памяти А.А. Браунера”. – Одесса: АстроПринт, 2000. – С. 29-34.
12. Шилейко А.А. Наземные моллюски надсемейства Helicoidea. – Л.: Наука, 1978. – 384 с. – (Фауна СССР. Моллюски; Т. 3, вып. 6. Нов. сер., № 117).
13. Шилейко А.А. Наземные моллюски подотряда Pupillina фауны СССР (*Gastropoda, Pulmonata, Geophila*). – Л.: Наука, 1984. – 399 с. – (Фауна СССР. Моллюски; Т. 3, вып. 3. Нов. сер., № 130).
14. Bąkowski J. Mięczaki zebrane na Podolu na stepie Pantalichy i w Toutrach w r. 1880 // Spraw. Kom. Fiz. – 1881. – Т. 15, Cz. 2. – S. 220-232.
15. Bąkowski J. Mięczaki (Mollusca) – Lwów: Wyd-wo Muzeum im. Dzieduszyckich, 1891. – 264 s.
16. Gerber J. Revision der Gattung *Vallonia* Risso 1826. (Mollusca: Gastropoda: Valloniidae) // Schrift. z. Malakozool. – 1996. – H. 8. – S. 1-169.
17. Kerney M.P., Cameron R.A.D., Jungbluth J.H. Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. – Hamburg–Berlin: Parey, 1983. – 384 S.
18. Pokryszko B.M. The Vertiginidae of Poland (Gastropoda: Pulmonata: Pupilloidea) – a systematic monograph // Ann. Zool. – 1990. – Т. 43, Nr 8. – P. 133-257.

Nina Sverlova

***HISTORJA I STAN ZBADANIA ŚLIMAKÓW LĄDOWYCH
(GASTROPODA, PULMONATA) ZAPOWIEDNIKA
„MEDOBORY”***

W artykule podsumowano wiadomości dotyczące ślimaków lądowych terytorji Zapowiednika "Medobory" za czas od 1880 do 2000 roku. Podane spisy gatunków różnych autorów. Zrewidowano kolekcje ślimaków lądowych J. Bąkowskiego z Państwowego Muzeum Przyrodniczego NAN Ukrainy we Lwowie. Pod koniec XX wieku w zapowidnyku zarejestrowano 76 gatunków ślimaków lądowych. Około połowy malakofauny stanowią gatunki holarktyczne, palearktyczne i panuropejskie. Wykazane też gatunki karpackie: *Macrogastrea tumida*, *Balea fallax*, *Vestia elata*, *Bielzia coeruleans*, *Plicuteria lubomirskii*, *Perforatella dibothrion*, *Monachoides vicina*, *Faustina faustina*.

Pierwszy raz na niżowej części Ukrainy znaleziono gatunek reliktowy *Pupilla sterri*, a na terytorji zapowidnyka – *Vitrea contracta* i *Oxychilus inopinatus*.

Tłumaczenie autora

Nina Sverlova

**THE HISTORY OF STUDY AND PRESENT STATE OF
KNOWLEDGE ON LAND MOLLUSC FAUNA
(GASTROPODA, PULMONATA) OF THE NATURE
RESERVE „MEDOBORY”**

In this paper the available data on the land molluscs from the area of the Nature Reserve “Medobory”, collected between 1880 and 2000, are summarised. Lists of species by different authors are cited. A revision of J. Bąkowski’s collection of land molluscs in the State Museum of Natural History (Lviv) has been made. By the end of the 20-th century 76 species of land molluscs have been recorded in the Reserve. Holarctic, Palaearctic and common European species constituting about a half of the whole number. Many Carpathian species are also present, these are: *Macrogastrea tumida*, *Balea fallax*, *Vestia elata*, *Bielzia coeruleans*, *Plicuteria lubomirskii*, *Perforatella dibothrion*, *Monachoides vicina*, *Faustina faustina*. For the first time the relict species *Pupilla sterri* has been found in the plain part of Ukraine. For the first time species *Vitrea contracta* and *Oxychilus inopinatus* have been recorded from the area of the Reserve.

Author’s translation

*Державний природознавчий
музей НАН України
вул. Театральна, 18
м. Львів, 79000*

*State Museum of Natural
History NAS of Ukraine
18, Teatralna str.
Lviv, Ukraine, 79000*

Шиманська Валентина, Сушко Наталія <i>Стан та завдання охорони кальцепетрофільного флороценокомплексу філії природного заповідника “Медобори” – Кременецькі гори.....</i>	421
¹Яцик Роман, ²Гайда Юрій, ¹Ступар Володимир, ³Каплуновський Павло, ³Феннич Василь <i>Розповсюдження і проблеми збереження деревостанів цінних малопоширених лісових видів на Заході України.....</i>	425
РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТВАРИННОГО СВІТУ НА ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЯХ	
¹Дилівська Мирослава, ²Партика Юзеф <i>Дослідження Західного Поділля польськими ентомологами до 1939 року</i>	447
Капелюх Ярослав <i>Орнітокомплекси стиглих лісостанів заповідника “Медобори”, їх особливості та структура</i>	449
Капелюх Ярослав <i>Фауна хижих птахів природного заповідника “Медобори”</i>	457
Коновалова Ірина <i>Сучасний стан вивченості фауни джмелів (Apidae, Vespidae) природного заповідника “Медобори”</i>	465
Матвєєв Михайло <i>Червонокнижні види орнітофауни Національного природного парку “Подільські Товтри”</i>	469
Меламуд Володимир <i>До вивчення фауни орібатид (Acari: Oribatida) півдня Західного Поділля.....</i>	474
Павловські Єжи, Кубіш Даніель <i>Сучасний стан інвентаризації жуків (Coleoptera) Медоборів і прилеглих територій Поділля</i>	488
¹Різун Володимир, ²Капелюх Ярослав <i>Угруповання жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) деяких біоценозів природного заповідника “Медобори”</i>	491
Сверлова Ніна <i>Історія і стан вивчення наземної малакофауни (Gastropoda, Pulmonata) заповідника „Медобори”</i>	499
Сохацький Михайло, Дудар Олександр <i>Печера Вертеба як екологічна ніша рідкісних видів рукокрилих</i>	509
Сторожук Степан <i>Видовий склад і біотопічна структура Carnivora в умовах заповідника “Медобори”</i>	513
Сторожук Степан <i>Особливості динаміки чисельності ссавців заповідника “Медобори”</i>	515
Тищенко Володимир <i>Фауна кажанів (Chiroptera) природного заповідника “Медобори”</i>	519
Хоєцький Павло, Сторожук Степан <i>Борсук в умовах заповідника “Медобори”</i>	541
Чорнобай Юрій, Капрусь Ігор <i>Сучасні проблеми і методи охорони педобіонітів</i>	547
Яницький Тарас <i>Жуки-златки (Coleoptera, Vuprestidae) природно-заповідних територій Поділля: перспективи досліджень.....</i>	551